

**Szociológia Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szanyi-F. Eleonóra

Szakiskolás tanulók rövid távú munkaerő-piaci és továbbtanulási tervei

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Lengyel György DSc

egyetemi tanár

Budapest, 2015

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Szanyi-F. Eleonóra

Szakiskolás tanulók rövid távú munkaerő-piaci és továbbtanulási tervei

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Lengyel György DSc

egyetemi tanár

© Szanyi-F. Eleonóra

Tartalomjegyzék

I.	Kutatási előzmények és a téma indoklása.....	5
	I/1. A dolgozat témája.....	5
	I/2. Problémafelvetés	6
II.	A felhasznált módszerek	9
	II/1. Adatok	9
	II/2. Módszerek	11
III.	Az értekezés eredményei – a vizsgált hipotézisek alapján.....	13
	III/1. Családi háttér	13
	III/2. Iskolai tapasztalatok.....	14
	III/3. Munkaerő-piaci helyzet megítélése	16
	III/4. Aspirációs utak kapcsolata.....	17
IV.	A dolgozat fontosabb hivatkozásai	20
V.	Publikációs jegyzék	22

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

I/1. A dolgozat témája

Dolgozatomban végzős szakiskolai tanulók rövid távú, karrierterveit vizsgálom. Munkám központi kérdése, hogy a képzés befejezése előtt álló fiatalok milyen feltételek mellett és miért döntenek a munkaerőpiacra történő belépés és/vagy az érettségi megszerzése mellett, illetve milyen okok magyarázzák a jövőjükkel kapcsolatos bizonytalanságot. A döntéseket magyarázó tényezők három csoportba sorolhatók, ezek a fiatalok rendelkezésére álló családi erőforrások hatása, az iskolai életút során felhalmozott tapasztalatok befolyása, valamint a munkaerőpiacra vonatkozó tanulói elvárások. Vizsgálom ezen kívül a három változócsoporthoz egymással mutatott kapcsolatát. A téma bemutatására két módszertani eszközt használok, intézményvezetőkkel folytatott szakértői interjúkat, valamint egy reprezentatív adatfelvétel eredményeit.

A probléma vizsgálatának gazdasági jelentőségét az adja, hogy a szakiskolákban végzett fiataloknak tekintélyes része egyáltalán nem jelenik meg a munkaerőpiacon, vagy nem a saját szakmájában. A kérdés társadalmi és szakpolitikai relevanciája pedig abból fakad, hogy az elemzett populáció a középszintű oktatásban megjelenő fiatalok egy sajátos körét fedti le, azokat a tanulókat, akik az iskolai teljesítményük szempontjából legkevésbé sikeresek, és akiknek intézményi kudarcai szorosan együtt járnak az előnytelen családi háttérrel.

A kérdés tudományos relevanciáját az egyenlőtlenségek újratermelődésének intézményesült jellege adja egy olyan iskolatípusban, ahol a külső szemlélő és az oktatási statisztikák alapján homogén társadalmi csoportokkal találkozunk. A dolgozat szemlélteti ezen folyamat részmechanizmusait, azokat a sajátosságokat és lépéseket, amelyek ahhoz vezetnek, hogy a szakiskolai évek befejezését követően szisztematikus különbségek figyelhetők meg a további elképzelésekben. Az iskolaválasztás kezdeti preferenciáitól, a szakma választásán (vagy nem

választásán) át, az iskolai évek alatt szerzett tapasztalatokig mind olyan faktorok, amelyek jelentéktelen összetevőknek tűnnek, de a végeredmény szempontjából mégis ahhoz vezetnek, hogy egyes tanulók esetében bizonytalan életutakkal, míg mások esetében kiforrott elképzelésekkel találkozunk.

I/2. Problémafelvetés

A rendszerváltást követően a szakképzés tartalma, szerkezete és társadalmi presztízse megváltozott. A gazdaság szerkezetének átalakulásával, az ipari termelés leépülésével, az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők mellett a szakmunkás végzettségűek kerültek leginkább nehéz helyzetbe. Az átalakulás nem csupán a már aktív foglalkoztatottak lába alól húzta ki a talajt, de a szakképzés egésze számára is komoly problémát jelentett, hiszen a korábban tanműhelyként funkcionáló egységek megszűntek, valamint a szakmák tartalma jelentősen átalakult, a szakiskolák oktatási kínálata lassan, és nehézkesen alkalmazkodott. [Kézdi et al., 2008, Mártonfi, 2003]

A folyamattal párhuzamosan zajló oktatási expanzió lehetőséget teremtett olyan családok gyerekeinek is érettségit szerezni és továbbtanulni, akik a szocialista rendszerben – más lehetőség hiányában – a „szakmunkások elitjévé” váltak volna. A megkésített expanzióban a gazdasági, a szakpolitikai és a lakossági igények találkoztak. A felülről irányított folyamatban a szakpolitika célul tűzte ki a nyugati trendekhez való felzárkózást, a szakmunkások iránti gazdasági kereslet csökkent, az emberek igénye pedig nőtt a magasabb iskolai végzettség iránt. Míg a nyolcvanas években egy adott korcsoportnak több mint 40%-át a szakmunkástanulók tették ki, addig a 2000-es évek elejére, amikor a csökkenés mértéke megállt, az aktuális korcsoportnak csupán kb. 25%-a járt ebbe az iskolatípusba [*Oktatás-statisztikai évkönyv*, 20012/13:22.]. Egy adott korosztályból az a negyed került be a szakiskolákba, amelyeknek iskolai teljesítménye a leggyengébb, és amelyekben legmagasabb arányban fordul elő beilleszkedési problémákkal küzdő, hátrányos helyzetű fiatal. A tanulói

összetétel és az iskolatípust jellemző problémák kevésbé teszik vonzóvá azok számára a szakiskolát, akik esetleg jobb tanulmányi eredményeik mellett is szívesen tanulnának szakmát, a szakképzés presztízse erősen megtépzott. [Lannert, 2004; Mártonfi, 2003; Kertesi-Varga, 2005]

A szakiskolák többsége máig – az egyébként folyamatosan változó – munkaerőpiachoz való alkalmazkodásban, annak való megfelelésben látja saját feladatát. A szemléletváltásnak kicsi az esélye a közeljövőben, sem az aktuális szakpolitikai diskurzusokban, sem az intézményvezetők elképzeléseiben nem kap szerepet a fent említett feladat. A tanulók szociális háttérének és tanulmányi eredményének szoros együtt járása szükségessé tenné a hátránykezelés felvállalását, a felzárkóztatás feladatának – legalább részleges – elfogadását. A gazdaság szerkezeti átalakulásának, a szakiskolai kibocsátás „minőségi romlásának”, valamint a két rendszer összeillesztési problémáinak köszönhetően, sajátos viszony alakult ki a szakiskola szakképzési kibocsátása és a munkaerőpiac között.¹ Több szakma esetében ugyanis évek óta fennálló, tartós hiányról és többletről beszélhetünk, amelyeket Fazekas és Hajdu [2011] kritikus szakmákként emleget. A köznyelvben alkalmazott „hiányszakma” kevésbé megfelelő kifejezés ez esetben, hiszen valójában az adott szakmával rendelkezőkből nem kevés van, hanem valamilyen oknál fogva nem jelennek meg munkaerő-piaci kínálatként.

A szakképzés befejezését követően a munkavállalás alternatívája rövidtávon az érettségi megszerzése. Az iskolapadba való későbbi visszatérés elméletben működő lehetőség, a statisztikák alapján kevesen élnek vele azok közül, akik egyszer kiléptek a munka világába. Makroadatok alapján elmondható, hogy a magasabb iskolai végzettség megtérülése, nemzetközi összehasonlítás mentén, nálunk az egyik legmagasabb. Az aktivitás mértékének különbségei és a magasabb iskolai végzettség bérelőnye kézzelfogható, vagyis a számok

---

¹ A probléma feltehetően létezett a szocializmus időszakában is, de a kötelező, teljes foglalkoztatás viszonyai között nem vált láthatóvá.

alapján logikus választás az érettségi megszerzése. Más kérdés, hogy az általam vizsgált mikroszinten milyen tényezők magyarázzák a továbbtanulás aspirációját, az ez által megszerezhető magasabb bér motiválja-e a fiatalokat, vagy más tényezők mozgatják a döntésüket. Az oktatásszociológiai munkákból az is látszik, hogy a mintakövetés, a családi háttér hatásának tekintetében ugyancsak a nemzetközi „élmezőnyben” helyezkedünk el, vagyis a másik, leginkább kézenfekvő magyarázat, hogy egy adott iskolatípuson belül, viszonylag homogénebb környezet ellenére a családi háttér magyarázza leginkább az érettségi megszerzésének tervét. [Lannert, 2004]

Mindezek mentén dolgozatomban kísérletet teszek arra, hogy magyar adatok alapján jobban megismerjem a szakképzésben lévő fiatalokat jellemző döntési mechanizmusokat és a munkaerő-piaci választásokat motiváló tényezőket. Úgy vélem, a hazai helyzet jobb megértéséhez a szociológiai megközelítés érdemben hozzá tud tenni, mégpedig olyan formában, hogy górcső alá veszi az oktatási és a munkaerő-piaci rendszer találkozásában megforduló fiatalokat. Az említett csoportból is azokat, akiket fokozottan érint a probléma, a végzős szakiskolásokat.

II. A felhasznált módszerek

II/1. Adatok

A dolgozat keretében feldolgozott adatok felvételére az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet *TÁMOP-3.1.1-08/1-2008-0002 - 21. századi közoktatás - fejlesztés, koordináció* című projektjének 6.1.1-es és 7.1.6-os alprojektjeiben került sor. A pályaválasztást motiváló tényezők bemutatását szakértői interjúkkal kezdem, szakiskolai intézményvezetők véleményét elemzem. Az interjúk tapasztalatainak összegzését használtam arra, hogy keretbe foglaljam a kvantitatív adatokat.

Kvalitatív adatok – intézményvezetői interjúk

Az alanyok megkeresésére egy korábbi kérdőíves felmérés alapján került sor, amelyek szakképzéssel foglalkozó intézmények igazgatóinak lettek kiküldve. A beszélgetések három kérdéskörrel foglalkoztak: a 18 évre emelt tankötelezettséggel,² a TISZK rendszerrel, valamint a hiány- és divatszakmák kérdésével. A jelen tanulmány szempontjából a legutóbbi témának van relevanciája. A több mint száz interjúból azokat vontam be az elemzésbe, amelyek foglalkoztak az utóbbi kérdéskörrel. Az iskolák kiválasztásakor a kutatás vezetője törekedett arra, hogy az alanyok köre valamelyest lefedje területileg az ország egyes régióit, ennek megfelelően megyénként 2-3 interjú készült, kivételt jelent Zala, Tolna és Győr-Moson-Sopron megye, amelyekben nem zajlottak olyan beszélgetések, amelyek a hiányszakmák kérdését érintették volna. Az intézményvezetőkkel készített interjúk lehetővé teszik, hogy a „horizontális tereket” leírjam, vagyis pontosabb kép rajzolódjon ki azokról a külső tényezőkről, amelyekben a tanulók döntései kialakulnak. A döntéseket korlátozó intézményi feltételeket limitáltan tudom beemelni a magyarázó modellekbe, de a beszélgetések lehetőséget teremtenek a választás szituációjának mélyebb megértésére.

---

² A tankötelezettség az interjúk időpontja óta 16 évre módosult.

Az igazgatói vélemények alkalmasak arra, hogy a külsőleg homogénnek tűnő szakiskolai populációt megmutassák, rávilágítsanak annak igencsak differenciált jellegére. A beszélgetések hasznosnak minősültek annak feltárására is, hogy az intézményi kényszerek és/vagy helyi adottságok hogyan befolyásolják az egyéni döntéseket, hogyan teremtenek lehetőségeket, de inkább hogyan szabnak gátakat az individuum terveinek.

Kvantitatív adatok – szakiskolai kérdőívek

Az elemzés kvantitatív adatforrásaként egy 2010-ben készült felvétel szolgál, amit végzős szakiskolásokkal folytattak. A kutatás célja az volt, hogy a szakpolitika számára fogalmazzon meg ajánlásokat, így a minta kialakítása részben ennek lett alárendelve. Mivel a korábbi empirikus munkák alapján a szakiskolákban oktatott szakmák köre meglehetősen heterogén és az azokat jellemző karrierutak különböznek, így a szakmák szerkezetét jól reprezentáló minta elengedhetetlen a szakiskolások választásának modellezéséhez. A reprezentatív adatbázis segítségével vizsgálom, hogy a munkavállalás, a továbbtanulás, illetve a bizonytalan jövőbeli elképzelések milyen más változókkal függnek össze.

Az adatok felvétele 2010-ben, tantermi keretek között zajlott, a tanulók maguk töltötték ki a kérdőíveket, 1359 végzős diák válaszolt, 70 szakiskolában, egy vagy több osztályból. Az adatok felvétele április és június között zajlott. A mintavétel torzulásait peremsúlyozással korrigálták, ahol (1.) az iskola típusát (szakközépiskola vagy szakiskola), (2.) a szakterületet valamint (3.) a lakóhely régióját vették figyelembe. A minta kialakítására a 2007-2009 között szakmát szerzett fiatalok megoszlása szolgált alapul, ezeket arányosították a KIR statisztikák figyelembevételével.

Függő és magyarázó változók

Az általános karriertervek vizsgálatára vonatkozóan három lehetséges kategóriát elemzek párhuzamosan, ezek a munkavállalás, a továbbtanulás, valamint egy pesszimista scenárió, amit a kérdőívben a bizonytalanság jelentett.

Az elemzés első részében a három változót külön-külön szerepeltetve mutatom be azokat a lehetséges tényezőket, amelyek befolyásolhatják a tanulók döntését, vagyis az egyes karrierutakat – az eredeti kérdésfeltevésnek megfelelően – egymástól függetlenül kezelem. Ennek ellenére a magyarázók körét egységesen vizsgálom minden függő változóra, vagyis nem különítek el változócsoportokat, amelyek a munkavállalást, a továbbtanulást vagy a bizonytalanságot külön magyaráznák.

A magyarázó változók első csoportja a családi háttérrel áll kapcsolatban, és a szülők vagy közeli rokonok által közvetített mintának a hatását tükrözik. A változók második csoportját azok a változók képezik, amelyek a tanulók iskolai életútjában figyelhetők meg. A magyarázó változók között a gazdasági racionalitás szubjektív oldalát elemzem. Nem áll módomban az egyes szakmák munkaerő-piaci pozíciójának hatását kutatni a döntésekre, a kérdőív lehetőséget teremtett ugyanakkor a szakmák helyzetének egyéni megítélését elemezni, a magyarázó változók harmadik csoportját ez a kérdéscsoport alkotja.

II/2. Módszerek

A dolgozat elemzési eljárásai a leírást és az összefüggések vizsgálatát segítik. Munkámat alapvetően a leírás dominálja, amelyben a változó jellegétől függően megoszlásokat, átlagokat közlök, valamint a változók páronkénti kapcsolatát keresztábrákkal, csoportátlagok összehasonlításával, valamint korrelációkkal vizsgálom.

A keresztábrákba bevont változók többsége nominális, így a változók kapcsolatát Chi statisztikák alapján elemzem, a Cramer V együttható segítségével. A numerikus változók

esetében a csoportok közötti átlagok összehasonlítására az ANOVA táblákat használtam, a változók közötti korreláció mértékét pedig Sperman féle mutatóra hagyatkozva állapítottam meg.

A magyarázó modellek esetében két eljárást alkalmaztam, a dichotóm változók vizsgálatakor a logisztikus regressziót, míg a kategoriálisra átalakított függőváltozó esetében a multinomiális regressziót. Mindkét eljárás logisztikus függvénykapcsolatot feltételez. A magyarázó változó hatását esélyhányadosokkal fejezik ki, ami azt mutatja meg, hogy az adott változó a függő változó értékét hányszorosára változtatja meg. Mivel az esélyhányadosok értelmezése nehézkes, így az egyes változók esetében a marginális hatás értékét is feltüntettem, ami a hatás százalékban kifejezett nagyságát mutatja meg. A logisztikus modellek magyarázó erejét a pszeudo R^2 [Cox&Snell; Nagelkerke] segítségével szemléltetem. A multinomiális modellek esetében a modellek értékelésekor figyelembe vettem ezen kívül a Chi négyzet statisztikáit.

III. Az értekezés eredményei – a vizsgált hipotézisek alapján

III/1. Családi háttér

Hipotézisek

H1/a. A jobb anyagi háttér lehetővé teszi a fiatal számára a munkaerőpiacra történő belépés elhalasztását, míg a rosszabb helyzetben lévő tanulók rögtön belépnek a munkaerőpiacra.

H1/b. A családban jellemző kulturális minta követése okán a szakmunkás szülők esetén nagyobb eséllyel várom, hogy a fiatal a végzést követően munkát vállal.

H1/c. A család státuszának fenntartása érdekében az érettségizett szülők gyerekei nagyobb eséllyel választják maguk is az érettségi megszerzését a szakiskola befejezését követően.

H1/d. A szülők által biztosított figyelem, a stabilabb érzelmi háttér csökkenti a bizonytalan jövőkép kialakulásának esélyét.

Eredmények

A modell eredményei alapján a H1/a. hipotézis részben teljesül, a jobb anyagi körülmények között élő tanulók társaikhoz képest kisebb eséllyel terveznek munkát vállalni közvetlenül a végzést követően. A felső anyagi negyedbe tartozó fiatalok 10%-kal kisebb valószínűséggel hajlanak ezen opció felé. Az összefüggések arra utalnak, hogy a munkavállalást befolyásolja a tanuló szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége, a diplomás szülőktől származó diákok szintén kisebb eséllyel terveznek munkába állni, a valószínűség különbsége ebben az esetben is 10%-ra tehető. A hipotézis abban a formában nem teljesült, hogy a szakmunkás végzettségű szülő lenne a meghatározó, hiszen az érettségivel rendelkező szülők gyerekeinek mintázata érdemben nem tér el a referencia kategóriának választott szakmunkás anya/apa csoportjától. (H1/b.) A regressziós modell alapján a H1/c. hipotézis teljesül, vagyis a szülők iskolai végzettsége hatással van a tanulók továbbtanulási aspirációjára. Az érettségivel rendelkező szülőktől származó válaszadók 7%-kal valószínűbb, hogy az érettségi megszerzését tervezik.

A szülők iskolai végzettségének hatása a másik irányban még inkább szembeűnő. Az aluliskolázott szülők gyermekei szignifikánsan kisebb arányban terveznek továbbtanulni. A jövővel kapcsolatos bizonytalanságot – a vizsgált változók közül – csupán az anyagi háttér befolyásolta, vagyis a H1/d. hipotézis nem teljesül. Azok a tanulók, akik társaikhoz képest rossz helyzetből érkeznek, kevésbé valószínű, hogy tudják, mit kezdjenek magukkal a szakiskola befejezését követően.

III/2. Iskolai tapasztalatok

Hipotézisek

H2/a. A tanulói elvárásoknak megfelelő sikeres iskola- és szakmaválasztás erősíti a munkavállalás esélyét. A szakmára, elhelyezkedési esélyekre vagy személyes érdeklődésre alapozott korai választás esetén azt feltételezem, hogy a tanuló inkább aspirál munkavállalásra.

H2/b. A kudarcos választásokat olyan tényezőknek tekintem, amelyek más lehetőségek választására sarkallják a válaszadót. Ennek alapján kényszer szűlte beiskolázást és a korábbi választással való elégedetlenséget azok közé a változók közé sorolom, amelyek csökkentik a munkavállalás tervének esélyét közvetlenül a végzést követően.

H2/c. Az általános iskolai teljesítmény „hosszú távú” hatását bizonyító munkák alapján azt feltételezem, hogy az általános iskolában mutatott jobb tanulmányi teljesítmény erősíti az érettségi megszerzésének aspirációját.

H2/d. Az interjúk alapján az elhelyezkedés időbeli elhalasztásának egyik lehetséges útja az érettségi megszerzése. Így a sikertelen beiskolázást, vagy a képzéssel való elégedetlenséget olyan jellemzőknek tekintem, amelyek az érettségi megszerzésének tervét erősítik.

H2/e. A szakiskolában nyújtott jó tanulmányi teljesítmény esetén kisebb ráfordítással megszerezhető az érettségi, így azt feltételezem, hogy a jó tanulók nagyobb eséllyel terveznek érettségizni.

H2/f. Az iskolai sikertelenség, mint az elképzelésektől eltérő beiskolázás, vagy a rossz teljesítmény a bizonytalanság érzését erősíthetik a fiatalban.

H2/g. A pedagógusok részéről tanúsított szakmai és/vagy személyes figyelem kompenzálhatja a családi háttér esetleges hiányosságait és csökkenti a bizonytalan válaszok előfordulását.

Eredmények

A munkavállalással kapcsolatban megfogalmazott H2/a. hipotézis, miszerint a korai motiváció hatással van a jelenlegi tervekre, igazolható a modell alapján. A szakmára, elhelyezkedésre alapozott iskolaválasztás, valamint az érdeklődésen alapuló szakmaválasztás pozitívan befolyásolja az elhelyezkedés aspirációját. Azok a tanulók, akik egy adott szakma, vagy az abban várt munkalehetőségekre hagyatkoztak az iskolaválasztásnál, társaikhoz képest 11%-kal valószínűbb, hogy munkát szeretnének vállalni az iskola befejezését követően. Az érdeklődésüknek megfelelő szakmát tanuló esetében ez 14%-kal valószínűbb. Az iskola- és szakmaválasztással elégedetlen tanulók ezzel szemben kisebb eséllyel szeretnének munkát vállalni közvetlenül az iskola befejezését követően, 12%-kal valószínűbb, hogy elutasítják a munkavállalás opcióját. (H2/b.)

Az érettségi aspirációjának kapcsán megfogalmazható, hogy az általános iskolai teljesítmény közvetlenül nem gyakorol hatást az elképzelésekre. (H2/c.) A szakiskolai tanulmányi teljesítményük alapján „jó tanuló” diákok viszont nagyobb eséllyel terveznek ezzel a lehetőséggel. (H2/e.) Azok a válaszadók, akik nem jeleskedtek a közismereti tárgyakban és pótvizsgázni kényszerültek, 11%-kal kisebb valószínűséggel terveznek érettségit tenni az iskola befejezését követően. A továbbtanulás aspirációját tekintve a másik releváns változó a

kényszer szülte beiskolázás, valamint az iskola és szakmaválasztással kapcsolatos jelenlegi elégedetlenség. Azon tanulók körében, akik más képzésben szerettek volna eredetileg részt venni, 12%-kal valószínűbb, hogy érettségig terveznek majd. (H2/d.) A szakmával és az iskolával egyaránt elégedetlen diákok körében az érettségi felé fordulás 14%-kal valószínűbb.

A bizonytalanság kapcsán megfogalmazható, hogy néhány változó jelenléte némileg „megóv” ezen válasz előfordulásától. A jobb tanulmányi eredmény valamint a felkészülésben segítő tanár jelenléte olyan tényezők, amelyek mellett kisebb eséllyel mutat teljes bizonytalanságot a megkérdezett. A H2/g. hipotézis igazolható, míg a H2/f. esetén a hatás másként érvényesül, nem a sikertelenség okoz bizonytalanságot, hanem bizonyos változók előfordulása kevésbé teszi esélyessé a kialakulását.

III/3. Munkaerő-piaci helyzet megítélése

Hipotézisek

H3/a. A munkavállalás egyes dimenziói közül a stabil foglalkoztatást, a magasabb fizetést tekintem olyan tényezőnek, amelyek várakozásaim alapján erősítik a munkavállalás aspirációját.

H3/b. Az adott szakma munkaerő-piaci helyzete mellett a pozitív szakmai identitást szintén olyan tényezőnek tekintem, ami a munkavállalás tervét erősíti.

H3/c. Az érettségivel rendelkező, szakképzett munkavállalók bérvizonyai jobbak, így magasabb bérelvárás esetén a tanuló elhalaszthatja a munkaerőpiacra történő belépést, és nagyobb eséllyel szerez érettségig.

H3/d. Azokban a szakmákban, amelyekben nem lát esélyt a tanuló az elhelyezkedésre nagyobb eséllyel várok bizonytalan válaszokat.

Eredmények

A szakma helyzetének szubjektív megítélését tükröző változók magyarázó ereje korlátozott volt a többváltozós modellben, a munkavállalásra vonatkozó hipotéziseim csak részben teljesültek. Azon tanulók körében, akik úgy gondolják, az iskola elvégzését követően biztosan találnak munkát, erősebb a munkavállalás aspirációja, 8%-kal valószínűbb, hogy megjelölték ezt a kategóriát. (H3/a.) Az adott foglalkozás által biztosított életszínvonal ellentétes irányból befolyásolja a munkavállalás tervét, azok körében, akik kifejezetten rossznak ítélik a foglalkozás ilyen irányú perspektíváit, kisebb eséllyel találkozunk munkavállalást tervező tanulóval. Várakozásaimmal ellentétben, a pozitív szakmai identitás a munkavállalás tervét nem befolyásolja. (H3/b.) Az érettségire vonatkozó hipotézisem nem teljesült, vagyis a magas bérelvárás mellett nem esélyesebb a továbbtanulás előfordulása. (H3/c.) Szignifikáns hatást fejt ki ugyanakkor a biztos munka lehetősége, vagyis azok körében kevésbé valószínű az érettségi terve, akik biztosnak látják a szakmájukban való elhelyezkedést. Bizonytalan jövőképpel, kisebb eséllyel találkozunk azok között a válaszadók között, akik biztosnak ítélik az állástalálást a végzést követően. Ugyan a H3/d. hipotézis ellenkező irányból közelítette meg a kérdést (vagyis a biztos munkalehetőség hiánya esetén magasabb bizonytalanságot vártam), a változók kapcsolatára utaló feltételezés teljesülni látszik. Szignifikánsan magasabb arányban fordul elő bizonytalan válasz azok körében, akik a mintához viszonyítva relatív magas bérelvárás fogalmazznak meg.

III/4. Aspirációs utak kapcsolata

Az aspiráció utak független vizsgálatát követően egy fejezetet szenteltem az egyes lehetőségek közötti választás magyarázatának. A modellek alapján a munkavállalás és az érettségi közötti választást a család anyagi körülményei, az iskolaválasztás jellemzői, a tanulmányi eredmények, a szakmával és iskolával való elégedetlenség, a biztos munkavállalás lehetősége, valamint a szakma besorolása befolyásolja leginkább. A rossz anyagi

körülmények között elő tanulók feltehetően nem engedhetik meg, hogy az érettségit válasszák a munkavállalás helyett, és jövőbeli terveikkel kapcsolatban ők tűnnek leginkább bizonytalanoknak. A korai, szakmára alapozott iskolaválasztás, és a várakozás, miszerint könnyen talál majd munkát magának a válaszadó valamint a rossz anyagi körülmények azok a tényezők, amelyek minden más lehetőség mellett leginkább valószínűsítették a munkavállalást. A képzéssel való elégedetlenség valamint a jó tanulmányi átlag ezzel szemben az érettségi dominanciájával jártak együtt, ahogy a gazdasági-szolgáltató szakmákban is inkább ezt az alternatívát választották a tanulók.

A szakiskola befejezését követő tervek vizsgálata alapján a munkavállalás nem jellemezhető úgy, mint a sikeres szakképzési program megkoronázása. A munkaerő-piaci adottságoktól független (bízik-e abban, hogy talál munkát) változók mellett, két olyan tényező (rossz tanulmányi átlag, és a rossz anyagi körülmények) befolyásolták leginkább a munkavállalást, amelyek egyike sem tekinthető kifejezetten pozitív motivációnak. A munkaerőpiacra történő belépésre pozitív hatást gyakorló, valóban motiváló tényező a korai elképzeléseknek megfelelő iskola/szakmaválasztás, vagyis valójában leginkább azoktól a tanulóktól várható komoly elhelyezkedési szándék, akik azt tanulhatták a szakiskolában, amit szerettek volna. A szakpolitika számára ez azt az üzenetet erősíti, hogy a szakképzési helyek kialakításában érdemes figyelembe venni tanulói igényeket, illetve célszerű megerősíteni (legtöbb esetben kialakítani) a pályaorientáció rendszerét.

A dolgozat nem foglal állást abban a kérdésben, hogy a szakiskolások „sikeres életútjához” mennyiben járul hozzá az érettségi megszerzése. Az elemzések eredményei alapján elmondható ugyanakkor, hogy azok a tanulók, akik a rendelkezésre álló erőforrásaik alapján megengedhetik maguknak, terveik alapján közvetlenül az szakiskolai bizonyítvány után érettségit szereznek. Sokkal inkább aggodalomra ad okot a bizonytalan jövőképpel rendelkező fiatalok sorsa, akik az összefüggések alapján, híján vannak minden olyan erőforrásnak,

amelyek alkalmasak lennének jelenlegi helyzetük javítására. A szakiskolákat végzettség nélkül elhagyó fiatalok körén kívül ők is azok táborát erősítik, akik erős érveként szolgálnak a szakiskolák felzárkóztató, támogató funkciójának kiterjesztése mellett.

A munkámban vizsgált összefüggések hatásának mérlegelését nehezíti, hogy az alkalmazott kérdőív aspirációs utakat, és nem befejezett döntéseket mért fel, vagyis a válaszok jelentős része esetén a kitűzött cél és az elért eredmény nem egyezik majd. Az aspirációk hiánya azonban nagy valószínűséggel hátráltató tényező lehet a munkaerő-piacra való belépésnél. Az elemzés kiterjesztésének egy lehetséges útja, a válaszadók későbbi megkeresése és az aspirációk, valamint a valós életutak összevetése.

IV. A dolgozat fontosabb hivatkozásai

Bálint M., Cseres-Gergely Zs., & Scharle Á. [2010]: A magyarországi munkapiac 2009–2010-ben. In Fazekas K. & Molnár Gy. (Eds.) Munkaerő-piaci Tükör 2010. Budapest: MTA

Ball, S. J. et al. [1999]: Young lives, diverse choices and imagined futures in an education and training market. *International Journal of Inclusive Education*, 3[3], 195–224. DOI: 10.1080/136031199285002

Blaskó Zs. [2008]: Származási hatások a munkapiacon? A társadalmi egyenlőtlenségek iskolarendszeren kívüli átörökítéséről. PhD értekezés.

Bourdieu, P. [2000]: A mezők logikája. In Felkai, G., Némédi, D. & Somlai P. [Eds.], *Szociológiai irányzatok a XX. században* [pp. 418–430]. Budapest: Új Mandátum.

Coleman, J. S. et al. [1966]: *Equality of educational opportunity*. Washington, D.C.: U.S. Dept. of Health, Education, and Welfare, Office of Education.

DiMaggio, P. [1998]: A kulturális tőke és az iskolai teljesítmény. In Róbert P., [Ed.] *Társadalmi mobilitás*. Budapest: Új Mandátum

Education at a Glance 2012. OECD.

Fazekas M., & Hajdu M. [2011]: A szakképző iskolát végzettek iránti kereslet és kínálat várható alakulása – 2011. Budapest: Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet.

Fehérvári A. [2008]: *Szakképzés és lemorzsolódás*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.

Hajdu T., Kertesi G. & Kézdi G. [2014]: Roma fiatalok a középiskolában. Online forrás: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b334.pdf>. 2015.08.01.

Haller, A. O. [1968]: On the Concept of Aspiration. *Rural Sociology*, 33[4], 483-487.

Hermann Z. [2003]: Továbbtanulási döntés az általános iskola végén: a kulturális és a jövedelmi tényezők szerepe. Ph.D. értekezés.

Hodkinson, P. et al. [1996]: *Triumphs and tears: young people, markets and the transition from school to work*. London: David Fulton Publishers. Online: <http://www.voced.edu.au/content/ngv51979>

Kertesi G., & Kézdi G. [2010]: *Iskolázatlan szülők gyermekei és roma fiatalok a középiskolában*. Társadalmi Riport 2010. Budapest: TÁRKI

Kertesi G., & Varga J. [2005]: Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, LII[7-8], 633–662.

Kézdi G. et al. [2008]: Közelkép: Az érettségit nem adó szakképzés válságtünetei. In Fazekas K. & Köllő J. [Eds.], *Munkaerő-piaci Tükör*. Budapest: MTA.

Lannert, J. [2004]: Pályaválasztási aspirációk: A 13 és 17 évesek továbbtanulási aspirációi mögött munkáló tényezők három kistérségben. Ph.D. értekezés.

Liskó I. [2001]: Fiatal szakmunkások a munkapiacon. In Semjén A. [Ed.], *Oktatás és munkaerő-piaci érvényesülés*. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont.

Makó Á. [2011]: A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete-2011. Budapest: Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet.

Makó Á. & Bárdits A. [2013]: A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete-2013. Budapest: Gazdaság- és Vállalkozáselemzési Intézet.

Mártonfi Gy. [2003]: Foglalkozási és továbbtanulási aspirációk. In Lannert J. [Ed.], *Pályaválasztási aspirációk*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet.

Mártonfi Gy. [2009]: OECD összehasonlító elemzés a szakképzésről. In Tót É. & Szegedi E. [Eds.], *Kompetencia, tanulási eredmények, képesítési keretrendszerek*. Budapest: Tempus Közalapítvány.

Mártonfi Gy. [2013]: Korai iskolaelhagyás a magyarországi szakképzésben. Online Forrás: http://www.observatory.org.hu/wp-content/uploads/2013/09/ReferNet_2013_ESL_HU.pdf 2014.04.01.

Nemzeti Erőforrás Minisztérium. [2010]: *Oktatás-Statistikai Évkönyv 2009/2010*. Budapest.

Semjén A. [2001]: *Oktatás és munkaerő-piaci érvényesülés*. Budapest: MTA KTKIE.

Smelser J., N., & Swedberg, R. [2010]: The Sociological Perspective on the Economy. In Smelse N. J. & Swedberg R. [Eds.], *The Handbook of Economic Sociology* [pp. 3–26]. New York: Princeton University Press.

Tomasz, G. [Ed.]. [2012]: *Párhuzamok-kanyarok Szakképzettek pályakövetése*. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.

Velkey G. [2011]: A [szak]képzés hazai rendszere, működési zavarai és megújítása. Ph.D. értekezés.

V. Publikációs jegyzék

Magyar nyelvű publikációk

Könyvfejezetek

Szanyi-F. E.- Göncz B. [2015]: A kutatás keretei: A fiatalok részvétele. In: Szanyi-F. E., Lukács Á., Susánszky P. (Szerk.) *Fiatalok közösségben – elméletek, gyakorlatok*. Budapest, 6-25.

Szanyi-F. E.- Susánszky P.. [2015]: Fókuszban a csoport és a közösség. In: Szanyi-F. E., Lukács Á., Susánszky P. (Szerk.) *Fiatalok közösségben – elméletek, gyakorlatok*. Budapest, 70-92.

Koós B. – Péceli M. – Szanyi-F. E. [2012]: A Dunaújvárosi Többcélú Kistérségi Társulás. In: Balázs É., Kovács K. (Szerk.) *Többcélú Küzdelem. Helyzetkép a kistérségi közoktatásról*. Budapest, 339-365.

Péceli M. – Szanyi-F. E. [2011]: „De kinek kell egy fél épület”. In: Györgyi Z. (Szerk.): *Demográfiai folyamatok és helyi oktatáspolitikák*. Budapest, 2011. 133-147.

Folyóiratcikkek

Szanyi-F. E. [2013]: A családi háttér és az iskolai utak eltérései. *Új Pedagógiai Szemle* 63(1-2): 13-25.

Szanyi-F. E. [2011]: A szakképzés és a munkaerőpiac összehangolásának nemzetközi példái. *Iskolakultúra* 2011/6-7.: 112-122.

Idegen nyelvű publikációk

Folyóiratcikkek

Szanyi-F. E. [2016]: Analysis of the labor market situation of vocational students based on national and international data. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 2016/1 (elfogadott, kiadás alatt)